Ein ils Sursilvans malvesi a Cuera?

Autor(en): **Egloff, Peter**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **67 (1982)**

Heft 19

PDF erstellt am: **29.04.2024**

Persistenter Link: https://doi.org/10.5169/seals-881503

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.
Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.
Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Ein Dienst der *ETH-Bibliothek*
ETH Zürich, Rämistrasse 101, 8092 Zürich, Schweiz, www.library.ethz.ch

http://www.e-periodica.ch

Ein ils Sursilvans malvesi a Cuera?

da Peter Egloff

Igl autur da quest tractat ha fatg igl onn vargau all universitad da Turitg ina lavur da licenziat cun il tetel: «Zur soziokulturellen Situation abgewanderter Bündner Oberländer Romanen in Chur». Da quella retscherca ha el translatau per igl Ischi semestril il capetel «Formen und Folgen der Diskriminierung» (p. 104–116). Il tetel da quest tractat deriva dalla redacziun.

Ina impurtonta cumponenta dil maletg stereotip sur dils Sursilvans san ins circumscriver pressapauc sco «davos la glina – tgau dir – serrau – malsegideivel.» Ina tala classificaziun dalla glieud dalla tiara entras ils avdonts dil marcau ei denton in fenomen che accumpogna las relaziuns denter marcau e tiara e la migraziun dalla tiara al marcau quasi adina e dapertut.

Krysztof Przeclawsky ha intercuretg l'acculturaziun urbana da giuvnas ord pigns vitgs en Pologna e citescha ina pertuccada: «Mias empremas impressiuns dalla glieud dil marcau da Bytom ein stadas snueivlas. Cura che mias amitgas ed jeu essan idas a spass el marcau, haiel jeu giu l'impressiun che tutta glieud miri sin mei e che tuts hagien immediat fatg persenn che jeu vegni dalla tiara. (. . .) Jeu havevel in sentiment sco sche tutta glieud mussassi cul det sin nus.»[1]

Monique Vincienne vegn en ina semeglionta lavur sociologica tier resultat che talas taxaziuns plitost negativas dalla glieud dalla tiara seigien pli numerusas e claras tier habitonts da marcaus pigns: «Il marcau grond fa plitost svanir il maletg dil pur e habitont dalla tiara, ferton che quei maletg d'in carstgaun empau malsegideivel, cun pass grevs, fatscha barschada dil sulegl e vestgius empau ord moda, ei pli presents el patertgar dils habitonts da marcaus pigns che fan beffas sur dils purs e tarlaheschan bien e savens.»[2]

Il sociolog turitgès Peter Heintz vesa quei fenomen en connex cun in cert «lungatg» che la partiziun da lavur exagerada e la diversificaziun dallas rollas socialas – dus tratgs tipics pil marcau – damondi. Quei «lungatg» seigi ualti abstracts e ual perquei enconuschents a tuts avdonts dil marcau: «La schinumnada «tuppadad» ni «malsegideivladad» dils purs ch'ein vegni el marcau pér da cuort, sebasa probablamein pil pli sil fatg ch'els domineschan buca quei «lungatg», q.v.d. ch'els possedan buca a

medema mesira sco ils avdonts naschi el marcau la habilitad da dar e retscheiver communicaziuns relativamein abstractas. Quei vegn lu savens interpretau sco munconza da pusseivladads da s'exprimer e consequentamein sco «tuppadad». (. . .) Ins sa numnar quei il resultat d'in patertgar fetg concret. Silla tiara vegn ina gronda part dallas activitads socialas absorbada entras las relaziuns particularisticas, in fatg che fa resistenza alla recepziun ed applicaziun da models relativamein abstracts.»[3]

«Cura che ti vegnas en in liug jester, eis ei halt grev. 'Aller Anfang ist schwer', dian ins gie, ed ils biars, ein gie sfurzai da vegnir el marcau per luvrar. E sche ti vegns en in liug jester, fas ti mintgaton zatgei che croda si. E lu dat ei halt glieud che ein adina promts da ditgar sin da quei. Jeu sai buc, sche quels vulan «far il bestätigen» sesez ni tgei, enten far beffas sur da nus.»

(Manischunz, 27, dapi 1 onn a Cuera

«Sche ti vesas in che sedeporta empau pli curios ni che croda si, tratgas ti automaticamein ch'ei seigi in «Oberländer», ha in giuven da Cuera declarau a mi davos ina gervosa, e siu collega era perschuadius ch'ins enconuschi mintga «Oberländer» silla via dalla staziun la dumengia-sera (cura ch'el retuorna dalla Surselva) vid siu resti cun cumbinaziuns da colurs senza gust e vid la tipica tastga da viadi ord moda!
Impurtont para a mi en quei connex che varga la mesadad dils Sursilvans interrogai han integrau ina ni l'autra da talas e semegliontas attribuziuns en lur maletg dall'atgna gruppa e ch'els ein era sezs savens dil meini, ch'ins enconuschi ils Sursilvans vid lur demanonza e lur exteriur.

«Zatgei eis ei vidlunder sch'ei dian ch'ins vesi tier biars 'Oberländers' danunder ch'els vegnan. Jeu vesel quei mez tier mes geniturs, cura ch'els vegnan a Cuera. Quels vegnan forsa ina ga ad onn. Jeu stoi lu mintgaton rir mez, cura che jeu vesel els: Cheu vegn mirau gia naven dalla staziun en mintga vitrina, e plaun e plat van ei dalla via si, miran ed admiran dretg e seniester. Zaco fa quei vegnir mei tut nervus. (. . .) Il medem era tiels giuvens, per exempel tiels emprendists da cheusi. Quels vegnan cheu mo inaga ad jamna a scola. Quels ein lu il bia quater, tschun ensemen, van pil marcau entuorn . . . gie, quels fan halt il «usflippen», sch'ei vesan ina biala matta . . . quei croda semplamein si.»

(Dessignader da construcziun, 24, dapi 8 onns a Cuera)

«Sin via sefan ins en per 90%, sch'in ei in Sursilvan ni in da Cuera, quei sefan ins en tgunsch. E culla tschontscha per da dretg. Ed aschispert ch'in per ein ensemen, formeschan ei claramein ina gruppa.»

(Conductur, 30, dapi 5 onns a Cuera)

Resumond san ins – sin fundament dad antagonissems da natira confessiunala e politica che ein sesviluppai el decuors dils davos tschentaners – numnar pliras raschuns che meinan tier certas fuormas da discriminaziun ed isolaziun sociala da Sursilvans a Cuera ed egl ulteriur Grischun:

- Ils emigrai sezs muossan ina tendenza da s'unir e s'associar cun commembers dall'atgna gruppa etnica. Els tgiran il contact culs auters «da leusi» e las instituziuns corrispundentas (chors, e.a.v.). Quei munta dall'autra vart era ina certa isolaziun dad auters segments dalla societad da Cuera.
- La solidaritad culla atgna gruppa vegn valetada fetg ault e sesviluppescha buca mo ella sfera ideala, mobein era en damondas politicas ed economicas e definescha cheutras ina certa concurrenza visavi autras gruppas dalla populaziun.
- La socialisaziun rurala en Surselva creescha certs models dad orientaziun e da cumpurtament che san esser disfunczіunals egl ambient urban. (P. Heintz)
- Il lungatg lubescha immediat ina identificaziun e tipisaziun dalla gruppa sursilvana.

Sch'ins mira denton sin auters conflicts etnics e la violenza che vegn leu manifestada enqualga, astg'ins segir constatar che il «problem dils Sursilvans» ei en cumparegliaziun senza gronda muntada. Ins sa tschintschar ni da suppressiun politica ni economica, anzi: Il conflict para dad esser colligiaus stretgamein cul fatg che la Surselva sco regiun ed ils Sursilvans sco gruppa san defender lur interess el cantun en moda e maniera efficienta. Mirau l'entira gruppa, dat ei oz en quei conflict neginas convergenzas denter structuras etnicas e structuras da classa sco ellas caracteriseschan p.ex. ils conflicts denter las razzas els Stadis Unis. Malgrad quei fatg impurtont indicheschan biaras enzennas che quei conflict latent denter ils Sursilvans ed autras gruppas el cantun ei, sin in plaun individual-psichic, in problem serius per biars dils pertuccai. Quei para dad esser il cass cunzun leu, nua che carplinas e dispetas vegnan menadas pli aviartamein e directamein: ellas classas socialas pli bassas, denter la giuventetgna e denter ils affons.

«Quels da Cuera han buca fetg bugen nus, els miran giu sin nus, dian: 'Quei ei gie mo Oberländers, da quels da leusi.' Buca tuts patratgan aschia, aber biars. Jeu sai nuota da nua che quei vegn. Els dian adina ch'ils Sursilvans sedeportien pli tup ch'ils auters. (. . .) Forsa essan nus schon empau tgaus dirs, aber la fin finala . . .

jeu sai buc, pertgei ils da Cuera fan aschia. Oz eis ei vegniu forsa empau meglier, aber avon in per onns, cu jeu erel aunc egl emprendissadi, lu era quei schon fetg malemperneivel. Sch'ins mava inaga zanua, en in Caffè ni en ina ustria ni zanua a saltar, udev'ins adina, cura ch'ins mava speraso: 'Luagand, d'Oberländerinna! Adina mo da quei!»
Emploiada mercantila, 23, 5 onns a Cuera)

«Jeu sai dad ina collega, quels han il num da schlatteina Nay. Quella ha raschunau a mi da cuort, che siu buob seigi vegnius a casa in di ed hagi detg, el seigi schon fetg leds ch'els hagien num Nay, quei tuni buca da Sursilvans. E perquei stoppi el buca schar trer si aschi savens sco biars auters.»
(Dunna da casa, 49, varga 20 onns a Cuera)

«Jeu mez hai mai giu grondas difficultads culs da Cuera, aber biars denter els han schon zatgei encunter ils Sursilvans. Els pon semplamein buca star ora nus. Aber il perdert ei quel che quescha. Ils da Cuera han ina stoda moda da trer si nus. Sche ti muossas denton che ti vegnas vilaus, eis ti piars. Perquei eis ei il meglier da dir nuot, la fin finala calan ei lu. Biars Sursilvans sevilentan aber si sgarscheivel. Jeu ditgel lu: 'Calei si da sevilentar si, quei ha buca senn, quei mo vulan els!»
(Scuavias, 54, varga 10 onns a Cuera)

«A mi fa quei o nuot . . . na, sch'ins less vegnir vilaus stuess ins vegnir vilaus bien e savens. (. . .) Aber a Landquart, leu ha ei dau ina pulita sedada, pér dacuort. Leu han ei ris ora dus Sursilvans en in'ustria. Quels han buca schau plascher quei ed ein levai si. Ils auters eran denton pli biars ed han mislau ensemen els. (. . .) Na, ins astga semplamein buca sevilentar si. E la fin finala essan nus Sursilvans ton sco ils auters. Aber ei dat halt biars che han nus silla latta. Jeu sai nuota, sche quels ein scui ni tgei . . .»
(Luvrer da cascharia, 51, 20 onns a Cuera)

«Ell'uniun da gimnastica, leu sent'jeu schon la differenza denter Romontschas e Tudestgas. Jeu sun gie buca sensibla, aber mintgaton ston ins schon star ora empau zatgei. Quei dependa empau, sco ins resenta quei. Nus tschintschein halt buca tudestg sco quels da cheu, per exempel havein nus breigias cugl «r», nus sgarein igl «r». E cura ch'ins tschontscha, tschontschan ei mintgaton suenter ed imiteschan quei «r» . . . e lu han ins schon il sentiment ch'ins vegni ris ora. Nus havevan ina ell'uniun, quella ha buca pudiu vertir quei, quella ei seretratga. Ed jeu haiel era buca bugen quei, la fin finala tschontsch'ins aschia sco ins sa e po, ni buc?»
(Dunna da casa, 43, 13 onns a Cuera)

Las enconuschentas «sgnoccas sur dils Sursilvans» ein medemamein ina objectivaziun da quei conflict latent. Ellas ein denton bia meins veglias che quel sez. Ellas curseschan a Cuera ed en las autras parts dil cantun dapi diesch, dudisch onns.
Certinas ein ualti ingiuriusas ed en plirs aspects perdetgas d'in humor empau discutabel, cunzun quellas che cumpareglian en moda macabra ils Sursilvans cun minoritads fetg discriminadas (gedius, ners). Las biaras ein denton adaptaziuns da sgnoccas sur dils Friburghes, sur dils habi-

tonts dalla Frisia ni sur dils schinumnai «Webstüblers», pil pli senza pli gronda malart.
Ellas tematiseschan il bia cun pli u meins fantasia tuppadad e malsegideivladad. Mo paucas paran dad haver lur origin el Grischun e da prender en mira explicitamein ils Sursilvans, p.ex. enten far allusiun als ferms ligioms confessiunals ni alla tipica «tschontscha tudestga» dils habitonts dil «Congo Grischun».
Bunamein tuts Sursilvans interrogai sur da quellas sgnoccas san ch'ei setracta il pli savens dad adaptaziuns. Enten dir quei relativeschan els era il fenomen.

«Nus fagevan pli baul adina sgnoccas sur ils da Medel. Lu han ei giu ditg ils «Appenzellers». Ed ussa han ei halt ils Sursilvans. Schi ditg ch'ins sa ch'igl ei manegiau sco sgnocca ei quei nuota aschi nausch. Aber ei dat schon da quels che prendan si pli grev. Jeu hai ina collega el chor, quella vegn immediat vilada. Ins fetgi giu ils Oberländers cun quellas sgnoccas, di ella magari, e cura ch'ei setracti da luvrar drovi ins tuttina els. (...) Perfin nos buobs vegnan mintgaton cun da quellas sgnoccas a casa. Jeu hai era schon detg ad els: «Saveis vus atgnamein che vus essas sezs era Oberländers?» Ah bah», han ei rispundiu, «nus essan cheu a Cuera, nus essan negins pli.»» (Dunna da casa, 43, 13 onns a Cuera)

«En general datg'jeu nuota quei. Mo inaga sund'jeu vegnida vilada, cura ch'ei han detg zatgei da Beverin e dil Waldhaus e digl onn dils impedi. Quei va memia lunsch.» (Dunna da casa, 44, 19 onns a Cuera)

Il sociolog Peter Heintz distingua duas gruppas cura ch'el emprova dad interpretar e declarar las reacziuns dad unfrendas da pregiudezis socials: Dad ina vart gruppas che, enten formar in maletg da sesez, s'orienteschan vid l'atgna gruppa, e dall'autra vart gruppas che orienteschan lur maletg da sesez vid la gruppa jastra, «attaconta». «Cura che l'atgna gruppa ei enina era la gruppa d'orientaziun, lu tschontsch'ins dall'existenza d'ina cunscienzia da sesez tier la gruppa attaccada. Impurtont ei era il cuntegn valetont ed affectiv dil maletg da sesez, e buca mo siu cuntegn neutral. La cunscienzia da sesez ei en quei senn adina ina cunscienzia positiva. Perencunter corrispundan il maletg da sesez dalla minoritad definius entras la majoritad savens ad ina posiziun sutprivilegiada dalla minoritad ella societad. (...) Ina tala relaziun dat ei ellas societads modernas aunc adina denter las diversas classas da scolaziun; ils «nunscolai» caracteriseschan sesez sco «glieud sempla» ed admiran en medem temps las enconuschientschas pli vastas dils «studiai» che dall'autra vart tegnan nuota tschelau lur superbia spirtala. Cun auters plaids: En in tal cass ei ina dallas premissas per ina revolta dalla gruppa attaccada buca ademplida.»[4]

Quei pugn da vesta teoretic para a mi fritgeivels per ina explicaziun dalla situaziun dils Sursilvans a Cuera. Ins fa persenn immediat ch'els san buca vegnir classificai sut la secunda dallas duas categorias teoreticas da Peter Heintz: Ils segns che dattan perdetga per ina identificaziun positiva culla gruppa d'origin ein bia memia numerus. E tuttina para ei che biars Sursilvans hagien buca in maletg da sesez dil tuttafatg positiv ed orientaus exclusivamein vid l'atgna gruppa. Quei less jeu aunc discutar e verificar empau el sequent. Igl ei gia vegniu menziunau che avdonts dil marcau sesentien en general culturalmein superiurs alla glieud dalla tiara. Ei para denton – resultat da numerusas retschercas sociologicas – era dad esser in fatg, «che la populaziun rurala interpretescha la cultura urbana sco superiura a sia atgna cultura, e quei era sch'ella ei buca adina promta da schar valer quei aviartamein.»[5]
Cun auters plaids: La gruppa rurala orientscha siu maletg da sesez vid la gruppa urbana. Quella situaziun ei aschi frequenta en Surselva che Iso Camartin tschontscha perfin dil «renomau fenomen d'inferiuradad anoviars»[6] e che Widmer Ambros scriva: «La gronda offensiun dils Romontschs ei il suspect ch'els sappien buca tudestg. (. . .) Buca capir u tschintschar tudestg munta el Grischun romontsch ded esser davos la glina, de buca esser en contact cul mund sco sauda.»[7]
La pratica savens observada da geniturs sursilvans da tschintschar cun lur affons exclusivamein tudestg vegn menziunada da Bernard Cathomas en sia dissertaziun. Sia explicaziun per quei fatg s'auda era en nies connex: «La letga dil lungatg ei cumbinada cun ponderaziuns da criedi. Il tudestg sco lungatg dall'educaziun ei era il lungatg dalla carriera sociala e naturalmein il simbol per l'appartenenza alla gruppa da lungatg tudestg.»[8]
Talas orientaziuns vid la gruppa jastra san ir tochen tier la recepziun da maletgs stereotips e negativs sur dall'atgna gruppa, ils Sursilvans «serrai» ni «fauls»:

«La glieud cheu a Cuera ei pli aviarta, ei dian plitost lur meini. Nus essan forsa pli serrai, magliein enagiu pli bia. Quels dil marcau han era viu pli bia che nus.»
(Emploiada mercantila, 23, 5 onns a Cuera)

«Miu um di savens: 'D'Oberländer, dia falscha Hünd!' Ed jeu stoi era dir ch'igl ei zatgei vidlunder!»
(Dunna da casa, 42, 16 onns a Cuera)

Declaronzas da quella natira ein denton plitost raras el decuors da mias intervestas. Igl ei semussau fetg difficil da sclarir tals conflicts dad orientaziun e lur consequenzas per igl agir dils pertuccai mo cun agid dad intervestas, era sche quellas ein stadas fetg liungas e detagliadas.

Material pli detagliau savess ins contonscher en quella sfera delicata probablamein mo entras observaziuns intensivas e liungas.
Nuotatonmeins sustegnan dabia indezis la tesa ch'ils Sursilvans a Cuera seigien exponi ad in considerabel squetsch d'adaptaziun. Ei dat massivas forzas socialas che diregian els enviers ina conformitad da cumpurtament, definida entras la cultura urbana ed il lungatg tudestg. Ils Sursilvans emigrai acquistan amiez la societad da Cuera (e probabel era gia pli baul en Surselva che ei era suttamessa ad in process d'urbanisaziun) normas d'identitad urbanas ch'els applicheschan sin sesezs malgrad ch'els corrispundan – supponidamein ni facticamein – buca ad ellas.
Quei selai aunc precisar sch'ins interpretescha entgins resultats da mias intervestas cun agid d'in concept ch'il sociolog american Erving Goffmann ha elaborau. Denter las schinumnadas «tecnicas assimilativas» che vegnan era duvradas da commembers da minoritads etnicas, ein tenor Goffman il schinumnau «trumpar» e «cuvierer» fetg impurtontas.[9]
Entras «trumpar» vul igl individi zuppar dil tuttafatg simbols e fatgs che savessen provocar ina stigmatisaziun, la finamira dil «cuvierer» ei denton mo da far meins veseivels tals simbols. Cun omisduas tecnicas vul igl individi, che ei discriminaus muort certas qualitads ni atgnadads (ni tema da vegnir discriminaus), contonscher che mo ina part da siu esser, dallas informaziuns davart sia persuna vegnan enconuschentas a siu ambient social. Quellas tecnicas vegnan applicadas surtut da persunas e gruppas che teman discriminaziun e stigmatisaziun pervia da lur appartenenza etnica, culturala ni religiusa ni era pervia da defects corporals. Igl individi che «trumpescha» ni «cuviera» sto esser conscients da biars aspects da situaziuns socialas che ein per persunas «normalas» dil tuttafatg senza problems. Situaziuns ch'ein pil «normal» (q.v.d. per quel che corrispunda alla norma sociala) caussa da rutina, san esser pil trumpader in grond problem e fastedi. Prendein mo igl exempel da quel che vul empustar in quintin vin ell'ustria e manegia ch'el stoppi, per buca curdar si alla «glieud fina» dil marcau, midar dialect ni imitar il gèst lassi digl «habitué» urban per far vegnir il camerier!
Igl ei enconuschent ch'il lungatg ei l'enzenna la pli marcanta per l'identificaziun e tipisaziun dils Sursilvans – il romontsch ton sco la pronunzia caracteristica dil tudestg. Il lungatg surtut daventa pil Sursilvan mintgaton la «marca da provinzialissem e derivonza isolada».[10] Ins ei perquei buca surstaus che las emprovas da «trumpar» e «cuvierer» seconcentreschan silla sfera dil plidar. Ambros Widmer relata dil «sforz, enqualga artificial, de mussar a mintga caschun ed en mintga discussiun ch'ins damogna perfetgamein il secund lungatg»[11]. Mes discuors a Cuera han

confirmau che tals musters da cumpurtament ein ulati derasai denter ils Sursilvans dalla capitala.

«Biars, surtut ils giuvens, vulan buca pli tschintschar romontsch perquei ch'els creian ch'ins tegni els per tappaloris e fetgi beffas sur dad els. Els han retenientschas da mussar ch'els ein Sursilvans.

(Luvrer pensiunau, 67, 19 onns a Cuera)

«En ustria tschontschan biars Sursilvans denter els tudestg era sch'ei ha negins Tudestgs vid la meisa, e creian lu aunc tgei ch'els seigien. Jeu manegiel che quei ei fatg da tup. Denton haiel observau quei schon biaras gadas.»

(Manischunz, 27, 1 onn a Cuera)

«Jeu hai in collega da lavur alla staziun, quel ei dil medem vitg sco jeu. Quel sa aschi bein romontsch sco ti ed jeu. Aber el tschontscha strusch inaga, ual sco sch'el seturpiass da siu lungatg-mumma.»

(Luvrer da viafier, 46, 13 onns a Cuera)

Sco fuorma da «trumpar» ni «cuvierer» san ins era interpretar in cumpurtament che intenziunescha ina distanziaziun dils commembers dall'atgna gruppa per aschia impedir ch'ins vegni sez identificaus sco commember da quella:

«Jeu stoi dir che mintgaton haiel ual schi bugen la glieud da Cuera sco certins da leusi. Cunzun las giuvnas da leusi vegnan savens el marcau e tratgan lu sappi Dieus tgei ch'ellas seigien. Quellas vulan lu mintgaton strusch enconuscher ins sin via. Buca che tuttas fagessien aschia, aber ei dat talas.»

(Giuvna da survir, 25, 2 onns a Cuera)

El medem connex s'auda era ina observaziun che jeu haiel saviu far mez repetidamein, che ei vegnida relatada en diversas intervestas e che era Bernhard Cathomas menziunescha: Denter ils pli activs raquintaders da sgnoccas sur dils Sursilvans sesanflan gest biars Sursilvans, e cunzun tals ch'ein gia s'assimilai fetg egl ambient urban. «Vulan els en quella moda prender distanza da lur atgna derivonza, ni dalla provegnientscha da lur geniturs, demonstrar ch'els seigien – per cass ! – gia integrai ella situaziun nova da viver, members dalla societad respectabla da Cuera?»[12]

Jeu haiel descret pli baul che biars denter ils Sursilvans interrogai hagien ina relaziun per part disturbada enviers lur lungatg mumma perquei ch'els interpreteschan el sco impediment el contact cun lur ambient social (dominaus dil tudestg) ed ella carriera da scola e professiun. Quei selai extender sil funs dallas sura constataziuns che indicheschan che

silmeins ina part dils Sursilvans sentan ina certa ambivalenza visavi lur derivonza rurala, lur appartenenza etnica e lur cultura *en general.*
Che quei ei il cass gia dapi ditg, selai tgunsch mussar si sch'ins dat in'egliada sin la cunterpart da quell'ambivalenza, numnadamein las activitads d'ina elita sursilvana. Quella vesa gia dapi in bien tschentaner sia missiun ella defensiun dalla minoritad sursilvana encunter la majoritad tudestga «attacconta». Cun quella finamira emprova l'elita da scaffir cunscienzia da sesez tier la basa, tier il «pievel ordinari». L'elita accentuescha las «prestaziuns» dalla gruppa etnica, vul far attents silla historia communabla e sillas valurs dalla cultura indigena per aschia scaffir e confirmar ina identitad da gruppa, ina identitad etnica. Quellas stentas e premuras tonschan dil «Stai si, defenda . . .» d'in G.C. Muoth tochen all'emprova differenziada dad interpretar la situaziun dalla Romontschia e dils Romontschs cun risguard dil moviment modern da regiunalissem.[13]
Ins sa enumerar biars motivs muort ils quals ils appels beinmanegiai havevan ed han savens buca il success giavischau. In dils pli impurtonts e memia pauc discutai para denton a mi il fatg che *la stratificaziun sociala enteifer la gruppa etnica, il «su» e «sut» silla scala sociala definescha differents e per par interess cuntrastonts era ella sfera culturala.* L'elita fatschentada culla tgira dalla cultura patratga denton pil pli savens en dimensiuns da gruppa e regiun, pia en categorias dalla societad e sa (ni vul?) buca risguardar sufficientamein las interdependenzas denter structura sociala, economia e cultura.

[1] Przeclawsky, Krystof: The Adaptation of Country Girls to Town Life. En: The Polish Sociological Bulletin 1 (1966). p. 121

[2] Vincienne, Monique: Du village à la ville. Le système de mobilité des agriculteurs. Paris 1972. p. 183

[3] Heintz, Peter: Einführung in die soziologische Theorie. Stuttgart 1962. p. 88–90

[4] Heintz, Peter: Soziale Vorurteile. Ein Problem der Persönlichkeit, der Kultur und der Gesellschaft. Köln 1957. p. 179–181

[5] Heintz 1962 (sco remarca 3). p. 92 Bein san ins observar ils davos onns ellas societads postindustrialas certas midadas en quei connex. Ruralitad, veta e lavur da campagna vegnan en general appreziadas pli fetg. Quella midada confirmescha denton la «pendenza culturala» postulada denter marcau e tiara aschinavon che era quels novs impuls han lur origin els marcaus ed ein medemamein in product dalla cultura urbana e da quels ch'ein unfis dad ella.

[6] Camartin, Iso: Ils Romontschs sco minoritad. En: Gasetta Romontscha 8 (30.1.1976)

[7] Widmer, Ambros: Ella veta da mintgadi. En: Calender Romontsch 117 (1976). p. 257

[8] Cathomas, Bernard: Erkundungen zur Zweisprachigkeit der Rätoromanen. Bern 1977. p. 81

[9] Goffmann, Erving: Stigma. Über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität. Frankfurt 1979. p. 94 seg., 128 seg.

[10] Camartin 1976 (sco remarca 6)

[11] Widmer 1976 (sco remarca 7) p. 258

[12] Cathomas Bernard: Sgnoccas sur dils Sursilvans – raquintadas ella capitala. En: Gasetta Romontscha 102 (24.12.1976 (Suppl. Brustgas)

[13] Cathomas, Bernard: La schanza dils pigns. En: Ischi semestril 16 (1981) p. 16–21